

גיל ההתבגרות: האתגר ההורי

אחרי 4 מתבגרים פרטיים בבית ו-14 שנה בניהול בית ספר ולדורף אורים, צברה תמר חביב קילומטראז' ארוך מאוד בליווי מתבגרים. בראיון מיוחד לאדם עולם היא משתפת את תובנותיה המרכזיות

דנה פלג

לחצות את הנהר תוך התמודדות עם מערבולות ומפלצות מים מאיימות, ההורה שניצב על הגדה שולח הנחיות ומבקש לעזור אבל פעמים רבות נתפס על ידי המתבגר כמלחיץ ומפריע בהוראתיו חסרות הרלוונטיות. הוראות אלה מפריעות למתבגר למצוא את סגנונו היחודי, ששום סגנון או טכניקה קודמת ואחרת אינן תואמות את יכולותיו ורצונו האישי. המים, מצדם, מאתגרים בשל העדר הקרקע תחת הרגליים, השקיפות המשתנה, חוסר היציבות המתמדת ובשל היותם בבואה מסנוורת, המושפעת מן הגלים ומן הגוונים המשתנים חליפות של השמיים ושל המתבונן. "זאת אולי תמונה קודרת", מנסה תמר להסביר, "שאינה תואמת את סטיגמת תקופת הנעורים הזוהרת, אבל רבים מבני הנוערים עימם שוחחתי בחיי הלינו על חוסר היכולת להיות מאושרים בתקופה שאמורה להיות היפה בחייהם. אילו רק לא היו לי פצעונים ובגרויות, אילו רק הייתי חופשי לצאת ולחקור בעצמי באופן חופשי את העולם הייתי מאושר, הם מחייכים אלי בפה מלא ברזלים וביקורת. ויחד עם זאת", היא מסייגת את דבריה, "בל נצייר תמונה קודרת מידי. מגלי העולם הצעירים שלנו יכולים באותה מידה גם להנות מכיבוש הארצות החדשות, עגינה מידי פעם בחופי מבטחים, אהבות ותחושת התגברות וצלילת אתגרים".

לצאת חוצץ

תמר לא במקרה מדמה את גיל ההתבגרות לים או נהר שוצף; היא עצמה הייתה מתבגרת בועטת במיוחד. גם היא ביקשה חופש ועצמאות ומצאה אותם בים. הגלישה בים סיפקה לה את תחושת החופש הנכספת ביחד עם הידיעה שהוריה לא ידעו כי רכשה גלשן לבדה ומכספה, ואיפסנה אותו בחוף הצוק לטובת בריחות קטנות לעולם שכולו שקט,

את תמר חביב הכרתי רק לפני תקופה קצרה, אני מודה. לא הכרתי את העבר המפואר שלה, והשם שלה לא צלצל לי מוכר. היא הוזמנה לבית הספר של בני לעזרה וכבשה אותי מהפגישה הראשונה.

אישה חזקה, סוחפת, שעינייה בורקות כשהיא מדברת על מתבגרים. האהבה שלה אליהם אמינית ובוועטת.

נפגשנו לראיון בשעת בוקר מוקדמת. מה שהיה מוקדם בשבילי, מסתבר שלתמר היה ממש לא. ככה היא תספיק לעשות עוד מיליון דברים באותו יום.

גם הפעם היא סחפה את הקהל היחיד שהיה מולה, דיברה על הגיל המאתגר הזה בפתירות, כנות ומתוך אהבה גדולה. יש לה ניסיון עשיר: לצד ארבעה מתבגרים פרטיים שיש לה בבית, (הקטנה מביניהם היום בת 18), היא ניהלה את בית הספר "אורים" שבכפר הירוק במשך 14 שנה, הקימה חטיבה וחינכה בעצמה את הכיתה הראשונה שם וכיתות חטיבה נוספות בהמשך. לפני כשנה היא פרשה מניהול בית הספר והיום היא מרצה בסמינר הקיבוצים, מלווה יוזמות שונות ברחבי הארץ ומדי פעם נכנסת ללמד תקופות. אצלנו המתבגרים הסוררים התאהבו בה במהירות האור.

"לא מדובר בתקופה פשוטה", היא מתחילה, "אנחנו כהורים צריכים להמציא את עצמנו כל הזמן מחדש, ללמוד את הילדים, ללמוד את עצמנו ולהשתנות מחד, ומאידך להיות יציבים ובעלי עמוד שדרה. אין נוסחאות ומה שנכון לילד שלנו בגיל 12 צריך להשתנות כל הזמן בהתאם לגיל. גם כמורה אין נוסחה אחידה לכיתה, השינוי שלך כמורה נעשה כל הזמן, מול כל ילד ומול כל ילד בהשתנות הגיל. חשוב לזכור שכל ילד מתבגר אחרת, אחד פאסיבי והשני אקטיבי, זה בהחלט אתגר". תמר מדמה את גיל ההתבגרות לנהר שוצף. המתבגרים מבקשים

תמר חביב: "אני רוצה ללמוד מהניסיון שלי!"

תמר מדמה את גיל ההתבגרות לנהר שוצף, המתבגרים והוריהם לצדם מבקשים לחצות את הנהר תוך התמודדות עם מערבולות ומפלצות מים מאיימות, ההורה שניצב על הגדה שולח הנחיות ומבקש לעזור אבל פעמים רבות נתפס על ידי המתבגר כמלחיץ ומפריע בהוראותיו חסרות הרלוונטיות

"המתבגרים בעידן זה מאותגרים כפליים", מחזירה אותנו תמר לבני העשרה. "אתגרי הגיל פוגשים את אתגרי האנושות במעין תיבת תהודה המגבירה את עוצמת הבלבול, ההצפה, התזזיתיות הבו זמנית, המטריאליזם והתחרותיות. כל שנותר לצעירנו לעשות הוא לבחור בין התנתקות להסחפות. בכל מקרה מתקשה ה'אני' הנמצא בתחילת תהליך ההתגבשות שלו למשול ולנווט."

מה הם רוצים?

הורים רבים מנסים לענות על השאלות המרכזיות: איך לעזור לנער או לנערה שלהם לעבור את גיל ההתבגרות בצורה הטובה ביותר? מה הם באמת צריכים מאתנו? איפה להיות ואיפה לשחרר? על מה להתעקש ולהלחם? איפה לשים גבול? פעמים רבות קיים למתבגר או למתבגרת קושי לבטא את הצורך האמיתי שלו או שלה, מסיבות שונות, אולם יש כאלה שמצליחים לבטא את מה שרבים מרגישים. "מתבגרת חביבה", מספרת תמר, "תלמידת ולדורף בת 18 שלחה לפני ימים אחדים לשר החינוך פירון מכתב בו היא כותבת בצורה בהירה מה היא וחבריה צריכים, והיא נתנה לי לקרוא אותו:

"בעיני, ללמוד זה לחוות", כותבת הנערה. "ללמוד זה לגלות את יסודות העולם, את האופן שבו העולם עובד, את מה שקרה וקורה בו. ללמוד זה להתבונן, לגעת, להרגיש, להריח, לטעום. בשלב מתקדם יותר - ללמוד זה לחשוב. העולם הוא כל כך מוחשי ואמיתי, אנחנו חיים בתוכו, <<<

ים ומרחב פתוח.

"אני נזכרת במשפט קבוע של אבי", תמר מספרת, "למדי מן הניסיון שלי ותגובתי המיידית הייתה 'אני רוצה ללמוד מהניסיון שלי!' הצורך להתנסות בגוף ראשון, להטיל ספק, לצאת חוצץ, לא לקבל סמכות כמובנת מאליה רק בשל היותה סמכות או מסורת או תיאוריה של משהו אחה, מביא לחקירה של המציאות תוך ערעור והרהור."

תמר מפנה את תשומת ליבי לשימבורסקה, משוררת פולנייה המתארת בשירה "ילדה מושכת מפת שולחן" הלוך נפש של ילדה בת שנתיים אך הדברים, מתברר, מקבילים במידת מה. ה"לא" וה"אני רוצה לבד" של גיל שנתיים מותמרים ל"דווקא" ול"אל תלמדו אותי, אני יודע מה אני עושה" של גיל הנעורים. בשתי התקופות הללו מדובר בדמות הנעמדת מנגד על שתיים, זקופה ופועלת בחופשיות בתוך העולם במטרה לגלותו ולמצוא את דרכה בו.

ילדה קטנה מושכת מפת שולחן

היא פאן, בעולם הזה, למעלה משנה.
ובעולם הזה, לא הכל נחקה
ולא הכל נמצא בשליטה.
עכשיו הזמן לנסות את הדברים
שאיתם יכולים לנוע בכך עצמם.

צריך לעזר להם בזה,
להזז, לדחף,
להעתיק אותם ממקומם.

לא כלם רוצים בזאת, למשל הארון,
המזנון, הקירות העקשיים, השלחן.

אבל כבר המפה על השלחן קשה הערף
אם תיטיב לאחוז בשוליה -
מגלה נטיה לנסע.

ועל המפה כוסות, צלוחיות,
כד חלב קטן, כפיות, קערית
והם רועדים מחשק.

מעניין מאד,
באיזו תנועה יבחרו,
כשיאבד שווי משקלם בקצה:
מסקע על פני התקרה?
מעוף סביב המנורה?
קפיצה אל אדן החלון וממנו אל העץ?

מר ניוטון לא שוף עדין כלל לענין.
יביט לו מהשמים וינפנף בידיו.

הנסוי הזה חביב להערך
והוא יערך.

(ויסלבה שימבורסקה מתוך "רגע")

היא עצמה הייתה מתבגרת בועטת במיוחד

מודע של חוויות החיים האישיים והחברתיות שלהם נוכל לסייע לגיבוש עמדות, ערכים ותפיסות ובו זמנית להדגים התמודדות מוסרית בריאה ויצירתית עם מציאות מטלטלת.

המציאות של החיים הרבה יותר מורכבת, תמיד. מה קורה כאשר המתבגר במשפחה הוא הבכור ואחריו יש אחים או אחיות צעירים יותר אותם אנחנו לא רוצים לחשוף לאקטואליה ולקשיי החיים כי אם לשמור אותם ככל האפשר בתוך הילדות?

"זה נכון שאין דרך אחת", מסכימה תמר, "יש כאן אתגר שההורה צריך להתמודד איתו, מגוון הגילאים במשפחה, יחד עם הצרכים המשתנים ביחס לכל גיל, זה בהחלט אתגר. במקרים אלה חשוב לבלות זמן אישי עם הילדים. כאשר הקטנים הולכים לישון, בבילוי זמן לבד כמו סרט, הצגה, טיול רגלי או סתם לשבת על המרפסת ביחד. יש פתרונות, רק צריך להתאים למשפחה האישית שלכם."

בוחרים את מסלול חייהם

"בני הנעורים בתקופה ארוכה זו של חייהם בוחרים ומעצבים למעשה איזה אנשים הם רוצים להיות", היא אומרת. את ההבנה הזאת היא גם חולקת עם המתבגרים שעימם היא באה במגע. "החופש המזוקק ביותר שעליו דיבר ויקטור פרנקל ב"אדם מחפש משמעות" הינו בבחירת התייחסותנו למאורעות חיינו. זהו החופש שנרצה לשדר ולהדגים לבני הנעורים. המסר הוא שאינך קורבן של נסיבות חיך, אלא חופשי ועם זאת אחראי לעיצובם. זהו מסר חשוב ביותר שנוכל להעביר לילדנו: אתה בורא מעתה את מסלול חיך מתוך מאמץ מודע. אני נוהגת לדמות זאת בשיחותיי עם תלמידים שלי לאימון בהעברת גרגירי חול בהווה לטובת פיתוח היכולת להזיז הרים בעתיד. באמירה זו אני חוברת לשאיפה שלהם לשנות את העולם, אך לא ממקומה של האנטיפתייה הנעורית, אלא ממקום של אמונה בפוטנציאל ההשתנות של המציאות ובעצמי כמי שמסוגל להשפיע ולשנות. זהו עקרון חשוב במיוחד בהתמודדות עם אתגרי התקופה, הצורך באידאליזם ובמשמעות, שכן כמו שאמר ניטשה, "מי שיש לו איזה למה שלמענו יחיה יוכל לשאת כמעט כל איך". תמר זוכרת את עצמה כמדריכה בנוער העובד והלומד מפגינה בכל הפגנה אפשרית, עומדת ומדברת בלהט ומאמינה בכל ליבה שהיא

תמר: "המתבגרים בעידן זה מאתגרים כפליים, מחזירה אותנו תמר לבני העשרה, אתגרי הגיל פוגשים את אתגרי האנושות במעין תיבת תהודה המגבירה את עוצמת הבלבול, ההצפה, התזזיתיות הבו זמנית, המטריאליזם והתחרותיות. כל שנותר לצעירנו לעשות הוא לבחור בין התנתקות להסחפות"

אנחנו חלק ממנו, הוא חלק מאיתנו, איך נלמד אותו מבלי לצאת אליו, לשהות בתוכו, לחוות אותו על בשרנו?

ילדים, נערים, נכליל ונקרא לנו מתבגרים, אנחנו בני אדם. בני אדם מורכבים, מתפתחים, גדלים. מי אנחנו? מי אנחנו רוצים להיות? איך אנחנו תופסים את הסביבה שלנו? איך אנחנו בוחרים? בדרך שבה האדם מתעצב הוא זקוק לאנשים סביבו שיוכנו אותו, שיראו את הדרך. הוא זקוק לכך שיראו אותו.

ברגע שירגיש שרואים אותו, את מי שהוא כאדם, את ייחודיותו, תהיה הליכתו בדרך מלווה באותה חשיבות שייחסו לו. ההבנה העמוקה, האמיתית והבסיסית של כל אדם ואדם והאחריות שיש לו על עצמו ועל הסביבה שלו, הכרחית לעיצוב דמותו שלו, הערכים המנחים אותו, התפיסות שלו והבחירות שלו. על האדם ללמוד את עצמו ובמקביל ללמוד את העולם ולהציב עצמו בעולם השופע שאותו הוא מגלה וחוקר אט אט."

מתוך מכתב לשר החינוך, יוני 2014

"מה בקשתה?" מבקשת תמר לחדד, "שיתנו לה לבנות לעצמה זהות מתוך התנסות וחוויה אמיתית של החיים ושיראו אותה. לא שיראו לה ויורו לה, אלא שיראו אותה ואולי בין השורות, שישמרו עליה ממרחק מה ויכוונו אותה בעדינות. שיכירו ויקירו את תכונותיה הייחודיות. אמרה לי פעם תלמידה אחרת שבכיתה ז' עברה מבית ספר "רגיל" לבית ספר ולדורף, כי ההבדל הכי גדול מבחינתה הוא ששם "דיברו אליה" וכאן "מדברים איתה". הם רוצים שנדבר איתם. לא שנטיף ונבקש שילמדו מאתנו, אלא שנקשיב להם. בדברם עמנו הם גם מדברים עם עצמם, שואלים, מבררים, מחפשים, בונים תאוריות, מתווכחים, ושוב מתווכחים. אנחנו צריכים לא רק להקשיב, אלא גם לשקף זוויות התבוננות שונות, להדגים אמפתיה וסקרנות, לנקוט עמדה, יותר כלפי החברה והעולם ופחות כלפי המתבגרים שלנו. השיחות סביב השולחן הופכות להיות התרחשות, הנערים והנערות "טורפים" את מה שבצלחת וגם את מה שמונח לפנייהם בשיחה: אקטואליה, פילוסופיה, החיים החברתיים שלהם, דילמות מוסריות, כל אלו מהווים מזון ל"אני" המתהווה ועוזר להם להגדיר את זהותם במפגש עם העולם. אנחנו יכולים לסייע בידם בכך שנביא להם נפש של עדינות והומניזם. מתוך התבוננות ועיכול

תמר: "ההורים נדרשים לשלב בין שני אלמנטים סותרים, אומרת תמר, מצד אחד עזרה בבניית עמוד השדרה של המתבגר, כלומר מרכז כובד ומצד שני טיפוח גמישות, פתיחות ויצירתיות. על פניו הם נראים סותרים, אבל למעשה הם משלימים ומאזנים"

תמר חביב: "הורים לילדים בני 13 לא יכולים להכריח אותם לבחור בחינוך ולדורף"

אותם." היא מחזירה את הזרקור להורים ואומרת ש"גם בגיל זה חשוב לשמור על גבולות מאוד ברורים התואמים את הגיל, ומצד שני, כשאנו מבקשים ליצר אצלם גמישות אנו צריכים להדגים בעצמנו גמישות. זהו גבול מאוד דק וכאשר יש נושא שבוער בתוכם והם רוצים לשכנע בצדקתם הם גם יעבדו קשה בכדי שזה יקרה, ואנחנו צריכים להיות שם, להקשיב ובמקרים מסוימים גם להשתכנע ולהתגמש".

כשתמר מדברת על השתקפות ההורה במתבגר היא קוראת להורים "להחליף את 'הפוסל' במומו' ב'הבונה בחוזקו', לעזור להם להרים את הראש למעלה, להסתכל על ואל העולם בעצמם ולצאת קצת מעצמם. ההורים נדרשים לחפש את המרכז שלהם, להרגיע את התנועה הקיצונית של המטוטלת, להתייבב ולהשתנות. ובמילים פשוטות יותר, להיות אנשים טובים יותר", היא מוסיפה בחיך כובש, "קשובים יותר, פתוחים ויצירתיים ובעיקר נוכחים בחיים שלהם ושלנו. הביטוי הראשוני והפשוט של הנוכחות ההורית הוא להניח הצידה את המכשירים לכמה שעות, לעצור את המרוץ ולהיות איתם באמת. להיות אקטיביים במינונים נכונים, לשוחח, להתווכח, לנוע, לטייל, לעשות פרויקטים משותפים מצביעת הבית, דרך החלפת גלגל, מסע רגלי ארוך, בישול משותף, ביקורים אצל אנשים ומקומות מעניינים, הצגות, מוזאוניום, מופעים, ספרים שקוראים במקביל והרפתקאות משותפות, בעיקר ומעל לכל לאהוב אותם גם כשהם מציבים בפנינו את הקריקטורה של עצמנו, ולזכור שזו רק קריקטורה, לעיתים נלעגת ומוגזמת ועם זאת אפשר ללמוד ממנה משהו על עצמנו".

<<<

תשנה את העולם ותהפוך אותו למקום טוב יותר לחיות בו. היא נזכרת בשיחות עמוקות על משמעות החיים ועל מהות השליחות לצד בהייה במראה והחלפת אינספור בגדים לפני יציאה למסיבה. "הקייטוב בין רדידות ומטריאליזם לבין להט אידיאליסטי חי ככולנו גם היום כבוגרים וכחברה ומאתגר במיוחד בהשתקפו ביתר-שאת בילדנו המתבגרים. היא מסבירה, עם כן, שכל שעלינו לעשות תחת "עיצוב ילדנו" הוא להפנות את המבט אלינו חזרה ולעשות את העבודה בפנימיותנו ובאורח חיינו".

גם הפעם: אחריות הורית

התחושה שהם כבר לא ממש צריכים אותנו, שאנחנו מיותרים בעיניהם ומפריעים בדרך היא תחושה שמלווה הורים רבים למתבגרים. הם כבר גדולים, מחליטים לבד, עושים לבד, קונים לבד ואתם עומדים שם חסרי אונים. תמר מספרת על חברה שהתקשרה אליה וסיפרה לה על בנה בן ה-15 שבאחד הימים עצבן אותה כל כך עד שהיא צעקה עליו "אתה בעונש" והוא מצידו הסתובב ואמר לה, "אולי במקום להעניש אותי תדברי איתי?"

"ההורים נדרשים לשלב בין שני אלמנטים סותרים", היא אומרת, "מצד אחד עזרה בבניית עמוד השדרה של המתבגר, כלומר מרכז כובד, ומצד שני טיפוח גמישות, פתיחות ויצירתיות. על פניו הם נראים סותרים, אבל למעשה הם משלימים ומאזנים. שילוב מוצלח של השניים יאפשר, בתקווה, למתבגרינו להיות בני בית בתוך עצמם ובעולם הסובב

לתת להם מושכות

גיל הנעורים עשיר בדמיון. החיים של המתבגרים הצעירים הופכים לטלנובלה, הכל גדול, עצום וסוער. ההורים לפעמים נסחפים במערבולת הרגשות יחד איתם וכך במקום להרגיע את הסערה היא מתחזקת. "ההורים צריכים להיות עוגן בחייהם של הנערים והנערות", אומרת תמר, "אמפטיים ומקשיבים אבל לא להסחף לסערה, לא להבהל אלא להביא את שיויון הנפש, הרגיעה והשקט. לתת להם להגיע לפתרון,

להבנה מתוך שיחה שלכם יחד. אני הבנתי שהמקום שבו אני הכי יכולה לדבר ולהקשיב לילדים שלי הוא המטבח. מתבגרים אוהבים לאכול ואני אוהבת לבשל כך שתמיד יש אצלנו סירים על הכיריים, וכך הארוחות הפכו למוקד משיכה לא רק של מתבגרי הבית אלא גם של חבריהם. זאת הזדמנות מצוינת לשיחה אמיתית. ובשיחות הללו חשוב למצוא את האיזון בין שיחה להקשבה, לפתח אמפטיה, לשאול ממקום פילוסופי, להפנות את תשומת ליבם לאחור, לתחושתיו, לא לפתור להם דילמות מוסריות אלא

לתת להם להגיע למסקנות או לפתרונות."

תמר שוזרת לאורך כל השיחה את העובדה שמדובר בשנים קריטיות לגיבוש האדם שמתבגרים אלה יהפכו להיות. בעבודה שלה עם המתבגרים היא שוזרת את המסר שהם מעצבים את עתידם, שהם בוחרים מה הם יהיו מתוך ההתנהלות שלהם ואפילו ארגון הזמן שלהם. הם מוזמנים לבדוק עם עצמם מה חשוב להם והאם הזמן שהם משקיעים בזה מאוזן ותומך באותו רעיון או נושא חשוב. גם על שיעורים פרטיים יש לה מה לומר. "הורים שרואים שהילד שלהם מתקשה ישר רצים למורה פרטי, ובעצם מעניקים לילד קביים. הוא לא צריך לחשוב, להתמודד, יש מי שחושב בעבורו ויתמודד בשבילו. זה מחליש. חשוב לאפשר למתבגר, לשחות בקושי, אפילו ליפול ולקום שוב, חוויות ההתגברות נאספות ומחזקות בסופו של דבר. אפשר לומר לילד שיש לו קושי, בוא נחשוב על זה יחד, להיות מעורבים, לעזור לו למצוא את הפיתרון בעצמו. לא לתת לו קביים, לתת לו חכה, כלים איתם יוכל לפתור בעיות וקשיים בהם יתקל בעתיד."

נועטים בוולדורף

כיתה ו' מהווה בבתי ספר ולדורף רבים ברחבי הארץ צומת שבה לא פעם תלמידי ולדורף מבקשים לעזוב ולעיתים אף למרוד בחינוך אותו הם הכירו עד היום ולצאת החוצה, לחינוך "הרגיל". לא פעם מדובר ברצון של המתבגר הצעיר המנוגד לגמרי לדעת ורצון הוריו. תמר מספרת על השנים הראשונות של "אורים" בהם חילקו פליירים ברחובות בכדי למשוך ילדים לכיתה ז' ואיך הדברים השתנו ובשנים האחרונות הם כבר היו צריכים לעשות "אנטי שיווק" במטרה להשאיר רק את אלה שבאמת רוצים להשאיר... "ההורים וגם הילדים חושבים שבכיתה ז' "

תמר חביב: "ממקום של אמונה בפוטנציאל ההשתנות של המציאות"

הלימודים יהיו דומים למה שהם הכירו עד היום אבל זה ממש רחוק מהמציאות". היא מספרת, "הלימודים עוברים פאזה, מדובר בלימודים המחייבים מאמץ והתמסרות במגוון רחב של תחומים ועשייה, הדרישות גבוהות. אני חושבת שמי שרוצה לעזוב, שלא שלם עם המקום שבו הוא נמצא, צריך לעזוב וזה טוב. יחד עם העזיבה בדרך כלל מגיעים ילדים מבחוץ המביאים התלהבות חדשה המדביקה גם את הילדים הוותיקים שמתחילים להסתכל על הדברים בעיניים חדשות. אני מבינה את הקושי

של ההורים, אבל הורים לילדים בני 13 לא יכולים להכריח אותם לבחור בחינוך ולדורף, הם יכולים לנסות לשכנע, להאיה, לדבר אבל בסופו של דבר הבחירה בחינוך צריכה להיות של המתבגר. אני פוגשת הרבה תלמידים שעזבו את "אורים" לבתי ספר אחרים. קיים קושי במעבר, למרות שאין להם קושי להסתדר מבחינה לימודית וחברתית קיים קושי אחר שכן הם כבר יודעים שאפשר אחרת, שלימוד לא צריך להיות טכני. הם שואלים שאלות, לא מקבלים בהכנעה ונאחזים באמנות כקרח הצלה גם בבתי הספר האחרים."

בערוב ימיה מפגישה שימבורסקה את עצמה הנוכחית עם זו שהיתה

בשירה "בת עשרה":

"כה נבדלות אנו;

חושבות, מדברות על דברים שונים לחלוטין.

היא יודעת מעט -

אך בנחישות הראויה לעניין טוב מזה.

אני יודעת הרבה יותר

אך לא בבטחה."

"נוכל ראשית להעיר עצמנו ולהביט בחיבה על היותנו מצויים במימדים שונים מהותית", מסכמת תמר באופטימיות, "ועם זאת, לכבד ולהאמין ביכולתם למצוא את דרכם תוך ליווי מאפשר, המביא חמימות של לב מהולה בקרירות של מחשבה זכה והגיון בריא, ללא פחד ממעידות וטעויות, שכן זיכרון ההתגברות, הקימה וההתאוששות הוא שיחוק את ילדינו בהמשך חייהם הבוגרים."

שימבורסקה מסיימת את המפגש, גם זה שלנו, בשירה:

רק כשהיא נעלמת

ומותרה בחפזן את הצעיף שלה,

צעיף מצמר אמתי

עם פסים צבעוניים

שאימא שלנו

סרגה בשבילה.

עדין הוא שמור אצלי.

מתוך "כאן", 2009

"משפטה שלפני סוף השיר", מפנה תמר את תשומת ליבנו, "איננו שלם, הפרידה מותרה בה דבר מה אותו מותרה לנו שימבורסקה לברר עם עצמנו."